

Анђела Д. Васиљевић¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

ПРЕФОРМУЛАТИВНИ КОНЕКТОРИ РЕЗИМИРАЊА (САЖИМАЊА) У ФРАНЦУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ²

*Апстракт: Предмет овог рада јесте контрастивна анализа једне групе непарафрастичних преформулативних конектора француског и српског језика. У раду се квалитативно-аналитичком методом обраде примера ексцерпираних из паралелних и једнојезичних корпуса описују француски конектори резимирања/ сажимања *bref, en un mot, en résumé, en somme* и њихови српски кореспонденти. Циљ рада јесте проналажење одговарајућих српских преводних еквивалената, узимајући у обзир специфичне синтаксичке и когнитивно-прагматичке инструкције ових текстуалних организатора. Указује се на сличности и неподударности у структурама конектора сажимања у датим језицима на формалном, значењском и прагматичком плану.*

Кључне речи: надреченични ниво, текст, конектор, кохезија, кохеренција, преформулација, рекапитулација/ резимирање.

¹ Аутор је докторанд на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Имејл-адреса: andjela.vasiljevic.ue@gmail.com

² Ово истраживање настало је на основу рада на контрастивном прегледу пет група преформулативних конектора француског и српског језика (парафрастични и непарафрастични конектори сажимања, разматрања, дистанцирања и побијања), чији је преглед усмено саопштен на XIII међународном научном скупу Српски језик, књижевност, уметност октобра 2018. под називом „Француски реформулативни конектори и њихови преводни еквиваленти у српском језику”. Раd је део ширег пројекта „Динамика структура савременог српског језика”, евиденциони број 178014, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Увод

1.1. О истраживањима на текстуалном плану

Од званичног успостављања лингвистике као научне дисциплине у XIX веку, све до седамдесетих година прошлог века, јединице веће од реченице биле су релативно запостављене. Укратко, традиционална синтакса, чији је крајњи домет проучавања била реченица, није узимала у обзир веће и комплексније јединице, а самим тим ни широк спектар контекстуалних и комуникативних фактора који условљавају говорну ситуацију. Како дотадашње лингвистичке теорије нису имале неопходне поставке за проучавање већих јединица од реченице, дошло је до изнедровања надсинтаксе, односно супрасинтаксе (Badurina 2008: 10). Дефинисање и проучавање појмова као што су *текст*, *надреченично јединство*, *дискурс*, *дискурсни маркери*, *кохезија* или *кохеренција*, без сумње је из корена променило правце у науци о језику последњих деценија XX века (De Beaugrande i Dressler 2010; Badurina 2008; Stati 1990).

Сматрамо да је неопходно сагледати овај заокрет у лингвистици и у светлу интер- и трансдисциплинарних проучавања, која ступају на сцену нарочито од средине прошлог века. Многи аутори истичу да је лингвистика дуго сагледавана првенствено кроз призму позитивистичког приступа, заснованог на квантитативним, емпиријским истраживањима. Језички феномени објашњавани су монодисциплинарно, а њихова интеракција са другим чиниоцима друштва, односно нелингвистичким феноменима, била је у великој мери неистражена све до почетка когнитивно-прагматичког приступа пре четрдесетак година. У складу са теоријама друштвеног конструктивизма и комплексности, у другој половини прошлог века границе између научних поља се бришу, а са хијерархијски уређених, затворених, линеарних система прелази се на проучавање нелинеарних, координатских, „хаотично” уређених и комплексних система (Filipović 2018: 121). Говорећи о разлозима за касни почетак проучавања на надреченичном нивоу, С. Стати запажа да је текст предуго посматран као „магловита и непрецизна” категорија, у супротности са строго дефинисаним традиционалним морфолошким и синтаксичким структурама (1990: 10).

Паралелно са овим тежњама у различитим епистемолошким доменима, све више се инсистира на вези науке о језику са психологијом, филозофијом, социологијом, о чему сведочи и изнедровање нових (интер)дисциплина, као што је то случај са социолингвистиком, неуролингвистиком, психолингвистиком итд.

У поменутом периоду, велики утицај на лингвистичка истраживања извршиле су и Теорија говорних чинова (чији творац Џ. Остин показује да се језик не користи само за описивање света око нас већ и за промену стварности); затим Серлова подела говорних чинова на асертиве, директиве, комисиве и експресиве; Грајсова Теорија конверзације (према којој искази углавном превазилазе своје семантичке садржаје и саопштавају више од онога што значе у семантичком смислу) и, коначно, Теорија релевантности, као једна од најпознатијих когнитивистичких прагматичких теорија (Ашић 2014: 95–101). Дате су теорије битно утицале на ауторе који су се последњих деценија прошлог века бавили проучавањем текстуалних конектора, те је неопходно познавање њихових теоријских постулата за добро схватање и анализу конектора као феномена текстуалне кохезије. Теорија релевантности, чији су творци Д. Спербер и Д. Вилсон, у центар интересовања ставља појам контекста. Према овој теорији, за добру интерпретацију исказа, поред адекватне анализе његове логичке форме, неопходна је и анализа заједничких знања о свету које (са)говорници поседују. На основу свих контекстуалних података, лакше се интерпретира садржај одређеног исказа, те се самим тим и мање напора улаже у његово разумевање (Ашић 2014: 100).

Како Л. Бадурина запажа, у овом се периоду језик престаје проучавати искључиво са формалне стране, те се сагледава и његов функционални потенцијал (2008: 20). Другим речима, апстрактни ниво бива замењен актуелним нивоом, односно контекстуално условљеном употребом језика.

1.2. О текстуалним конекторима

Један од кључних тренутака у успостављању лингвистике текста као важне поддисциплине науке о језику јесте и објављивање књиге *Увод у лингвистику текста* Р.-А. де Богранда и В. У. Дреслера 1981. године. Заснована на интердисциплинарној парадигми и проучавању комуникативних вредности исказа, ова студија нашироко говори о основним критеријумима текстуалности које текст треба да испуни. Прва два критеријума нужна су за разумевање текстуалног устројства и адекватног препознавања његове структуре. Кохезија се односи на обличке, то јест формалне везе на којима почива текст (De Beaugrande и Dressler 2010: 19; Badurina 2008: 39). Ради се о површинској структури која упућује на визуелно лако уочљиве елементе у тексту: различите лексичке и семантичке јединице, глаголска времена, понављања, аналогиије, преформулације, анафорске и катафорске речи, деиктичке речи, елипсе и слично (Badurina

2008: 70). С друге стране, кохеренција се односи на дубље везе које текст чине повезаном и смисленом целином. Наиме, реч је о унутрашњим логичким везама које превазилазе формалну страну исказа и зависе од когнитивних способности говорника и његових саговорника, јер они треба да докуче смисао текста и сигнализирају евентуалне семантичко-прагматичке двосмислености или нелогичности. Према томе, кохезија се односи на облик, а кохеренција на значење текста (2008: 70–72). Често се у литератури не прави њихова строга диференцијација, будући да су интринсично повезане.

Када су установљени и дефинисани појмови текстуалности, контекста и надреченичног устројства, створили су се неопходни услови за проучавање специфичне и веома хетерогене скупине речи – текстуалних конектора. Облички гледано, ради се о једночланним или вишечланним речима, односно спојевима, са различитим степеном лексикализације, транспарентности значења и текстуалног, то јест надреченичног досега. Сходно томе, у питању су речи из различитих категорија: прилози, речце (честице), модалне речи, изрази, везници, везнички изрази, предлошко-падежне конструкције и слично (Badurina 2008: 26). Таква обличка, семантичка и синтаксичка разноликост ове скупине онемогућавала је адекватно проучавање текстуалних конектора пре успостављања главних постулата поменутих когнитивно-прагматичких интердисциплинарних теорија. Још већи проблем лежи у чињеници да су конектори речи које саме по себи нису носиоци значења самостално, већ искључиво у оквиру текста. Из овога произлази да су конектори функционалне речи, чије се значење нужно актуелизује у контексту. Такође, при њиховој интерпретацији потребно је узети у обзир прагматички и логички ниво, односно екстралингвистичке факторе.

Примарна конекторска позиција јесте иницијална, парентетичка позиција, у којој је дати елемент и логички и семантички издвојен од остатка реченице. Ипак, конектор је у тексту само привидно независна и издвојена категорија, будући да добија смисао тек када је реализован у конкретној говорној ситуацији. С тим у вези, истиче се и процедурална вредност конектора. Према Ж.-М. Лишеру, у питању су елементи који усмеравају когнитивне способности говорника и његових саговорника у процесу интерпретације низа исказа који граде текст (Moeschler et al. 1994: 191). Инструкције које конектор носи могу се разликовати, па у том случају говоримо о његовој полисемији. Из претходно реченог произлази следећи закључак: што су инструкције конектора бројније, то су контекстуалне информације потребније за исправну интерпретацију исказа (Lüscher 1989: 53).

2. Преформулативни конектори

2.1. О операцијама преформулације

Као што је речено, немају сви конектори исту снагу, односно надреченични досег. Примера ради, одређени темпорални конектори често повезују пропозиције или комуникативне реченице симултане само игром случаја, без неке дубље логичке везе. Једна од прототипских група надреченичних конектора јесу преформулативни конектори. Наиме, конектори из ове групе повезују два или више исказа, који су потпуни или делимични синоними са заједничким семантичко-прагматичким језгром. Иако је ова операција на текстуалном нивоу предмет истраживања тек тридесетак година уназад, одувек је изучавана као стилска, односно реторичка фигура убеђивања. Како би говорник убедио своје саговорнике у (не)исправност одређеног става, често се враћа уназад ради пружања додатног коментара, дефиниције или објашњења, који се могу у потпуности поклапати са претходно изреченим, али се и знатно удаљити. Стога преформулација као когнитивно-лингвистичка операција има и интерактивну функцију, како то запажа Е. Руле (1987: 112). Будући да је развијање одређене теме, односно познатог елемента у тексту, један од главних предуслова за успостављање текстуалне прогресије, с правом се може рећи да је преформулација незаобилазан део било ког вида писане или усмене комуникације, независно од регистра и специфичних (екстра)лингвистичких одлика говорне ситуације. Преформулација поседује и дидактичку улогу: у текстовима научне вулгаризације, уџбеницима или стручним радовима често се јавља потреба за преводом сложених појмова у циљу остварења боље комуникације (Bach Martorell et al. 2003: 173).

Следећи поделу Д. Блејкмор, Ј. Чудомировић истиче два значајна типа преформулације: метајезичку и метапојмовну. Код прве се претходни садржај не мења суштински, већ само на формалном нивоу, док се код сложеније метапојмовне преформулације искази битно разликују, али су на значењском и прагматичком плану представљени као еквивалентни (2018: 137).

Полазећи од радова Е. Гилих и Т. Кочија (1983), те Е. Рулеа (1987), који прагматичке конекторе сврстава у четири велике групе (аргументативне, консекутивне, контрааргументативне и реevaluативне), К. Росари (1990), истакнута представница Женевске школе интегрисане прагматике, успоставља типологију преформулативних конектора. Иако је од њеног објављивања прошло готово три деценије, у франкофоној лингвистици ова је типологија

махом општеприхваћена. Искази повезани преформулативним конектором могу варирати од односа потпуне једнакости (значењске синонимије), до феномена хетеропреформулације, где је једнакост између пропозиција готово непостојећа. Поменути је феномен, примера ради, заступљен у новинским текстовима, нарочито у интервјуима, када се говорном лицу приписују тврдње које никада није изговорило (Rossari 1990: 347). Ови конектори подељени су у две групе: парафрастичну и непарафрастичну.

Код прве групе, у коју К. Росари сврстава француске конекторе *c'est-à-dire* (*то јест*), *autrement dit* (*другије речено*), *en d'autres termes* (*другим речима*), важно обележје је постојање еквиваленције између формулација. Степен еквиваленције варира од једнакости типа А = Б, до увођења новог става, који обично потврђује претходно изречено. Према ауторки, овде је често могуће избрисати конектор, па се парафраза може увести и помоћу интерпункције (две тачке, црта, тачка-зарез), интонацијом у говорном језику, као и неким лингвистичким феноменима (Rossari 1990: 348).

За разлику од претходног типа, где у већини случајева одсуство конектора не онемогућује добру интерпретацију исказа, конектори непарафрастичне преформулације доносе велике промене у односу на полазни исказ, тако да је други исказ често некохерентан са полазним уколико нису спојени адекватним конектором. Употребом конектора из ове категорије, говорник може направити сажетак прве формулације, поновно је размотрити у циљу детаљнијег испитивања или прецизнијег објашњења, те дистанцирати се од ње или је пак потпуно одбацити и дискредитовати. Према поменутој типологији (1990: 346–347), постоје четири типа непарафрастичне преформулације: рекапитулација/ резимирање/ сажимање (фр. *récapitulation*), разматрање (фр. *reconsidération*), дистанцирање (фр. *distanciation*), побијање (фр. *invalidation*).

Тако схваћена, преформулација представља изразито ретроспективну операцију и важан је фактор у успостављању и одржавању како формалних, површинских веза (текстуалне кохезије), тако и значењског и логичког надречничног јединства, односно кохеренције.

У нашој лингвистичкој средини, различитим обележјима конектора/ маркера преформулације бавили су се пре свега србисти М. Ковачевић (1998, 2017), Ј. Чудомировић (2018), те хиспаниста Д. Бајић (2016, 2018) у контрастивним прегледима конектора шпанског и српског језика. У наставку нашег рада биће речи о првој групи непарафрастичних конектора резимирања претходно изречених исказа. Циљ овог контрастивног прегледа јесте пружање увида у сличности и разлике структура датих конектора у француском и српском је-

зику. Важан задатак овог истраживања јесте и проналажење што већег броја преводних еквивалената, с освртом на различите формалне, значењске и употребне вредности датих текстуалних организатора.

3. Контрастивни преглед конектора непарафрастичне преформулације

3.1. Спровођење истраживања

Истраживање је спроведено на основу анализе 185 примера ексцерпираних из следећих корпуса: паралелног француско-енглеско-српског корпуса *ParCoLab* (ПарКоЛаб), верзија SrpCor 2013 (СрпКор2013) и Francusko-srpski korpus 2012 (Француско-српски корпус 2012) *Корпуса савременог српског језика* Математичког факултета Универзитета у Београду. Због ретроспективне природе датих група конектора, значајно је било сагледати шири контекст употребе, па је одабрана опција 500 карактера текста у континуитету. Подлога за лексичко-семантичку анализу ових јединица јесу једнотомни једнојезични описни *Речник српског језика* (РСЈ 2007), односно познати електронски речник француског језика *Trésor de la Langue Française informatisé* (ТЛФи) (в. Извори). Истраживање је засновано на квалитативно-аналитичкој методи обраде примера ексцерпираних из поменутих корпуса.

3.2. Преглед конектора резимирања у француском и српском језику

Француски конектори	Српски преводни еквиваленти
<i>bref</i>	<i>укратко, најзад</i>
<i>en un mot</i>	<i>једном речју/ речи, укратко, речју</i>
<i>en/ du résumé</i>	<i>укратко, да укратко резимирамо, у крајњој линији</i>
<i>en somme</i>	<i>једном речју, укратко, углавном, уосталом, све у свему, у свему, дакле, напоследку</i>

Табела 1: Непарафрастични конектори резимирања/ сажимања у француском и српском језику

Од свих типова непарафрастичне преформулације, рекапитулација је најближа парафрастичној преформулацији на значењском плану. Полазни исказ се не одбацује, не мења и не разматра у циљу дистанцирања од њега, већ се скраћује тако да се задржи суштина поруке или оствари идеал лапидарности израза, који је у одређеним текстовима од велике важности. Другим речима, искази повезани овим конекторима имају заједничко значењско језгро, а на формалном плану други је исказ углавном само скраћена, сажета верзија првог. Ова операција изражава се конекторима *bref, en un mot, en résumé, en somme* (1990: 349).

3.2.1. Конектор резимирања *bref* и његови еквиваленти у српском језику

Прво значење, из којег су се развила сва остала, јесте временско, будући да је овај конектор настао од придева *bref, -ve* (*кратак, -а, -о*). Како истиче Х. Сало Галан, у периоду средњефранцуског језика (XIV–XVI век), осим временског значења, присутна је и адвербијална употреба уз глаголе *dire* (*рећи*), *parler* (*говорити*), *compter* (*рачунати*), да би постепено дати глаголи постали редувантни, пошто маркер *bref* почиње преузимати рекапитулативно-конклузивну вредност (2013: 464). Током развоја старофранцуског била је честа употреба ових конструкција, које већ током XV века постепено нестају, остављајући само израз *à bref dire* (*укратко речено*), данас изузетно редак. Управо се од XV и, нарочито, XVI века бележи његова конекторска употреба, с временом све чешћа у француском језику (2013: 465).

Данас је овај адверб у улози конектора обавезно парентетички употребљен, односно синтаксички и интонационо издвојен од остатка пропозиције коју уводи. Будући да често уводи последњи елемент у дискурсу, отуда његова конклузивна нијанса значења. Рекапитулативна нијанса долази од самог семантизма, односно намере говорника да у кратким цртама изнесе суштину свог или туђег исказа.

Анализом ексцерпираних примера из паралелних корпуса утврђено је да конекторски употребљен прилог *bref* има свој прави српски формални и значењски еквивалент *укратко*, који је у РСЈ дефинисан као прилог са значењем „у неколико речи, с мало речи, просто речено, једном речју” (2007: 1360). У новијој србистичкој литератури, дати се адверб анализира као текстуални конектор (Ћудомировић 2009: 287).

Конектор *bref* може бити употребљен у иницијалној парентетичкој позицији (1), када повезује две независне реченице са заједничким значењем, а јавља се и на унутрашњем синтагматском нивоу (2), што вреди и за његов српски еквивалент *укратко*.

1) *La vue de cette noce amena Bouvard et Pécuchet à parler des femmes, – qu'ils déclarèrent frivoles, acariâtres, têtues. Malgré cela, elles étaient souvent meilleures que les hommes ; d'autres fois elles étaient pires. Bref, il valait mieux vivre sans elles ; aussi Pécuchet était resté célibataire* (G. Flaubert, *Bouvard et Pécuchet*).

Поглед на ту свадбу наведе Бувара и Пекишеа на разговор о женама, за које рекоше да су лакомислене, свађалице, тврдоглаве. Упркос томе, често су боље од људи; а понекад и горе. *Укратко*, боље је живети без њих; зато је Пекише остао нежења (СрпКор2013: Г. Флобер, *Бувар и Пекише*).

Када је реч о типовима текстова у којима се дати конектор и њему слични маркери резимирања срећу, у ексцерпираном корпусу уочавају се књижевни текстови (1, 2), филозофске, социолошке и политичке студије, али и публицистички текстови.

2) *Mais, pour que la feuille pût être transformée en journal politique, il fallait auparavant avoir une large clientèle, et, pour cela, se résoudre à quelques dépenses, tant pour les frais de papeterie, d'imprimerie, de bureau, bref, une somme de quinze mille francs* (ПарКоЛаб: G. Flaubert, *L'éducation sentimentale*).

Али да би лист могао да се претвори у политичке новине, потребно је претходно имати широк круг читалаца, и зато се треба решити на извесне издатке: трошкове за хартију, штампарију, пословне просторије, *укратко* на суму од петнаест хиљада франака. (ПарКоЛаб: Г. Флобер, *Сентиментално васпитање*)

Конектори резимирања често поседују и конклузивну нијансу значења, будући да на сажет и језгровит начин упућују на садржај претходних исказа, из којих се издваја суштина, односно прави одређени закључак. У том смислу, конектори из ове групе су надреченични конектори *par excellence*, јер могу повезивати и читаве параграфе. За њихову адекватну интерпретацију потребно је сагледати читав леви контекст у којем се развија одређена тема, а то се лако може уочити на површинском плану на основу присуства различитих кохезивних елемената: заменица, паралелизма, аналогичности, синонима и слично. Такође, конектор резимирања једно је од значајних оруђа текстуалне кохезије, што се види у примеру (3):

3) *De son côté, la presse américaine critique durement le comportement russe en Tchétchénie, ce qui se comprend. Mais, de manière plus discutable, elle présente les affrontements judiciaires entre le gouvernement russe et les puissants hommes d'affaires, MM. Boris Berezovsky et Vladimir Gouzinsky, détenteurs d'une partie importante des moyens d'information en Russie, comme une menace contre la liberté de la presse. Quelques mois plus tôt, elle dénonçait pourtant les turpitudes de ces « oligarques... Bref, de l'époque de M. Boris Eltsine à celle de M. Vladimir Poutine, l'écart entre la Russie et les Etats-Unis s'est creusé* (Француско-српски корпус 2012: 975270).

Америчка штампа оштро критикује руско понашање у Чеченији, и то је разумљиво. Међутим, што је већ дискутабилно, судска спорења између руске владе и моћних магната, г. Березовског и г. Гузинског, власника великог дела руских средстава јавног информисања, приказује као претњу слободи штампе. А само неколико месеци раније осуђивала је скандале у вези са тим "олигархима". Укратко, од доба Бориса Јељцина до доба Владимира Путина продубио се јаз између Русије и Сједињених Држава (Француско-српски корпус 2012: 764196).

Конклузивна вредност француског конектора *bref* огледа се и у могућности његовог превода српским адвербом/ речцом *најзад* (4). Наиме, РСЈ (2007: 755) дату лексему наводи као прилог са енумеративно-конклузивном нијансом значења „на крају, напослетку, најпосле”, али идентификује његову вредност речце у значењу „узимајући у обзир оно што је већ речено, уосталом”.

4) *À la fin de la quatrième année, le déficit fut bien et dûment arrêté à la somme de douze cent mille francs. Il y eut des pourparlers qui durèrent six mois entre les liquidateurs et les créanciers, entre Grandet et les liquidateurs. Bref, vivement pressé de s'exécuter, Grandet de Saumur répondit aux deux liquidateurs, vers le neuvième mois de cette année, que son neveu, qui avait fait fortune aux Indes, lui avait manifesté l'intention de payer intégralement les dettes de son père* (ПарКоЛаб: Н. de Balzac, Eugénie Grandet).

Опет отпочеше преговори који су трајали шест месеци између ликвидатора и поверилаца и између Грандеа и ликвидатора. Најзад, притеишњен са свих страна да плати, Гранде из Сомира одговори ликвидаторима, око деветог месеца те године: да му је синовац, који се обогатио у Индији, писао како има намеру да сасвим исплати дугове свога оца [...] (ПарКоЛаб: О. де Балзак, Евгенија Гранде).

3.2.2. Конектор резимирања *en un mot* и његови еквиваленти у српском језику

Француски конекторски израз *en un mot* има транспарентно значење, као и његов потпуни формално-значењски еквивалент у српском језику *једном речју/ речи* (5). Као друге преводне могућности јављају се архаичнији облик *речју*, те претходно анализирани адверб *укратко*, што доказује могућност комутације датих конектора.

5) *Dans le mimétisme ce qui nous frappe, outre la ressemblance, c'est l'idée de protection par camouflage (fort contestée au reste) que nous y attachons. En un mot, c'est la finalité de cette réalisation. Mais nous trouvons ce caractère dans n'importe quel mécanisme physiologique.* (ПарКоЛаб: Ј. Ђаја, *L'homme et la vie inventive*).

Оно што нас код мимикрије задивљује, поред сличности, јесте идеја заштитне посредством прикривања (веома оспоравана усталом) коју јој ми приписујемо. **Једном речи**, то је сврховитост овог остварења. Али ми то својство налазимо у било којем физиолошком механизму (ПарКоЛаб: И. Ђаја, *Човек и инвентивни живот*).

Иако у типологији К. Росари не налазимо конекторски израз *en résumé* и његову знатно ређу варијанту *du résumé*, због транспарентности значења и чињенице да је настао од именице *résumé*, у значењу *сажетак, резиме*, наводимо и дати конектор, као погодно средство за изражавање овог типа непарафрастичне преформулације. На формалном и семантичком плану, разлике се не увиђају, али је на стилском плану овај конектор маркиран и типичан за стручне текстове или евентуално текстове научне вулгаризације (6):

6) *Jamais il n'y eut un cataclysme complet du globe ; mais la même espèce n'a pas toujours la même durée, et s'éteint plus vite dans tel endroit que dans tel autre. Des terrains de même âge contiennent des fossiles différents comme des dépôts très éloignés en renferment de pareils. Les fougères d'autrefois sont identiques aux fougères d'à présent. Beaucoup de zoophytes contemporains se retrouvent dans les couches les plus anciennes. En résumé, les modifications actuelles expliquent les bouleversements antérieurs* (Француско-српски корпус 2012: 175584).

Никада није било потпуног катаклизма Земљине кугле, али иста врста нема увек исто трајање, и гаси се брже на једном месту него на неком другом. Земљишта истог доба садрже различите фосиле, као што и врло удаљене наслаге садрже сличне. Некадашња папрат је истоветна са данашњом папратом. Многи савремени зоофити налазе се у најстаријим слојевима. **Укратко**,

садашње промене објашњавају некадашње поремећаје (Француско-српски корпус 2012: 142638).

Као преводне могућности овог конектора, у нашем корпусу јављају се синоними *укратко* и *једном речју*, али и резумативна предлошко-падежна конструкција са конклузивним значењем у *крајњој линији* (7):

(7) *Mais, dans la pratique, une telle société ne pourrait demeurer longtemps stable. Si tous, en effet, jouissaient de la même façon de loisirs et de sécurité, la grande masse d'êtres humains qui est normalement abruti par la pauvreté pourrait s'instruire et apprendre à réfléchir par elle-même, elle s'apercevrait alors tôt ou tard que la minorité privilégiée n'a aucune raison d'être, et la balayerait. En résumé, une société hiérarchisée n'était possible que sur la base de la pauvreté et de l'ignorance* (Француско-српски корпус 2012: 525791).

Но у пракси такво друштво не би дуго остало стабилно. Јер ако би сви подједнако уживали у доколици и сигурности, огромне масе људи које су у нормалним приликама заглупљене сиромаштвом, образовале би се и научиле да мисле својом главом; кад би то урадиле, схватиле би пре или после да привилегована мањина нема никакву корисну функцију и збрисале би је. У крајњој линији, хијерархијско друштво може опстати само на темељу сиромаштва и незнања (Француско-српски корпус 2012: 525634).

РСЈ наводи као блиску конструкцију сличног резумативног значења у *главним линијама* „у ономе што је главно, основно, битно, најважније; у главним цртама, *укратко*” (2007: 629). Ови конекторски изрази осим формалне блискости, те чињенице да су обавезно парентетички, то јест наглашени, блиски су и по високом степену надреченичног досега: како је приказано у примерима (6) и (7), повезују читав низ исказа у левом контексту, односно резимирају њихов целокупни садржај на свеобухватан начин, задржавајући саму бит поруке.

3.2.3. Конектор резимирања *en somme* и његови еквиваленти у српском језику

За разлику од претходно анализираних рекапитулативних конектора, *en somme* нема свој типични формални еквивалент у српском језику. Јавља се како у иницијалној, тако и у медијалној позицији, те је увек наглашен и синтаксички издвојен. Етимолошки гледано, настао је од предлога *en* (*y*) и именице *summe*, која је француски континуант латинске именице *summa* –

„највише место, највиша тачка, скуп, сума” (ТЛФи; Dubois et al. 2007: 775). Како речници француског језика наводе, синоними овог конекторског израза су „en résumé, enfin, en conclusion”, што недвосмислено указује да дати конектор има затварачку (конклузивну) нијансу. Метафорички гледано, могло би се рећи да се из скупа елемената, односно исказа одређеног текста, издваја оно што је „на врху”, дакле најочигледнији, главни део нечега. Према К. Росари, овај конектор говорник користи када му је потребна заједничка деноминација за низ тачака гледишта, представљених експлицитно или имплицитно у тексту (1990: 355). Датим конектором могу се резимирати сопствени или туђи искази, па је *en somme* често анализиран као хетеропреформулативни конектор.

Анализом примера ексцерпираних из корпуса, утврђено је да овај рекапитулативни конектор може имати бар девет преводних могућности у српском језику: *једном речи/ речју, укратко, углавном, уосталом, скупа узевши, све у свему, у свему, напоследку, дакле*. Чињеница да нема специфичног домаћег формално-семантичког еквивалента има за последицу велики број семантичких еквивалената нешто изнијансираних значења. Учене су овом приликом три вредности овог конекторског израза:

1. Резумативна вредност: једном речи, укратко, углавном, уосталом

8) *N'a-t-on pas vu que la guerre, qui est un facteur incomparable d'emploi, d'usure et de destruction techniques, est à la fois un facteur sans égal de progrès et de perfectionnement techniques ? En somme, il y a analogie de cause et d'effet, à ce point de vue également, entre l'invention biologique et l'invention humaine : perfectionnement en fonction de l'emploi, régénération en fonction de l'usure* (ПарКоЛаб: J. Gajda, *L'homme et la vie inventive*).

Зар нисмо видели да је рат, који је неупоредиви чинилац техничке употребе, трошења и разарања, у исти мах и чинилац без премца техничког напретка и усавршавања? Укратко, има сличности између узрока и последице, и са овог гледишта исто тако између биолошке инвенције и људске инвенције: усавршавање у функцији употребе, обнова у функцији трошења (ПарКоЛаб: И. Ђаја, *Човек и инвентивни живот*).

Поред прототипских рекапитулативних конектора *укратко* (8) и *једном речи*, у српском језику у овом се значењу јављају и *углавном* и *уосталом*. Оба конектора осим поменуте вредности имају и аргументативну нијансу, будући да се користе када је потребно потврдити садржај претходне формулације. *Углавном* је семантички веома близак француском *en somme*, ако се узме у обзир да се из одређеног скупа издвајају главни делови, односно суштина ствари.

Као његови синоними јављају се у српском језику „у главним цртама, укратко” (РСЈ 2007: 1341), што сведочи о могућности равноправног укључивања овог конектора у групу конектора сажимања.

Њему блиска јесте и речца *усталом*, која такође сигнализира аргументацију (9). У питању је прави надреченични конектор, који се користи ради потврђивања истинитости претходног садржаја (Ћудомировић 2009: 292).

9) – *Vous comprenez bien que si je vous demande immédiatement toutes ces choses, c'est pour éviter à mon fils des désagréments qu'il pourrait ne pas prévoir. Quelquefois il y a des dettes, une situation embarrassée, est-ce que je sais, moi ? et on se fourre dans un roncier inextricable. En somme, ce n'est pas moi qui hérite, mais je pense au petit avant tout. Dans la famille on appelait toujours Jean «le petit», bien qu'il fût beaucoup plus grand que Pierre* (ПарКоЛаб: G. de Maupassant, *Pierre et Jean*).

— Ви разумете да вас о свему овом питамам одмах зато да бих сачувао свога сина од разних непријатности, које би он могао да не предвиди. Често има дугова, заплета, и шта ја знам, па се човек запетља у неразмрсиве тешкоће. *Усталом*, ја и не наслеђујем, али се бринем за свога малишана. У породици су увек звали Жана „малишаном”, иако је био много већи од Пјера (ПарКоЛаб: Г. де Мопасан, *Пјер и Жан*).

2. Разматрачка вредност: преводни еквиваленти *све у свему/ у свему, скупа узевши*

Друга идентификована вредност француског конектора *en somme* јесте разматрачка, што га приближава другој групи непарафрастичних конектора према класификацији К. Росари, у којој налазимо *somme toute, tout compte fait, tout bien considéré* и *après tout* (1990: 353). Наиме, присуство квантификатора *tout (све)* недвосмислено указује на процес детаљног и целокупног разматрања претходних исказа, али не у циљу резимирања, већ увођења новог гледишта које може потврдити претходно речено или се дискретно удаљити.

10) *Par suite, ce qu'il y avait d'ennuyeux, c'est qu'il fallait que le condamné souhaitât le bon fonctionnement de la machine. Je dis que c'est le côté défectueux. Cela est vrai, dans un sens. Mais, dans un autre sens, j'étais obligé de reconnaître que tout le secret d'une bonne organisation était là. En somme, le condamné était obligé de collaborer moralement* (А. Камус, *L'étranger*).

Непријатно при томе било је и то што је требало да на смрт осуђени жели да та справа добро функционише. Понављам, то јој је била слаба страна. И

то је, у извесном смислу, било истина. Али у другом, морао сам да признам да је сва тајна добре организације баш била у томе. Све у свему, на смрт осуђени био је принуђен да у свему морално учествује. У његовом је интересу да се све одвија несметано (СрпКор2013: А. Ками, Странаца).

Поредећи сродне конекторе *en somme* и *somme toute*, ауторка типологије коју следимо истиче да су сврстани у различите групе, јер други конектор уводи став који се може знатно удаљити од претходног (11), док *en somme* поступком резимирања углавном само потврђује претходни садржај (1990: 352). Ипак, мишљења смо да српски конекторски израз *све у свему* не прави оштру разлику између ове две употребне вредности, што показује и чињеница да се често непарафрастични конектор разматрања *somme toute* преводи на српски језик управо помоћу *све у свему* (11), поред пропозиционалних конекторских израза *кад се све узме у обзир/ кад се све размотри*.

11) *En cette matière, Nietzsche est l'antipode de Schopenhauer : il qualifie la pitié de faiblesse, affirmant que les époques fortes ne connaissent pas l'amour du prochain, ce qui nous permet de constater à notre tour que l'humanité n'a jamais eu d'époques faibles. Somme toute, pour le philosophe pessimiste, c'est la souffrance universelle qui est à la base de la charité* (ПарКоЛаб: В. Markovitch, *Essais sur les rapports entre la notion de justice et l'élaboration du droit privé positif*).

У тој области Ниче је сушта противност Шопенхауеру: он сажалење назива слабошћу, тврдећи да снажне (велике) епохе не познају љубав према ближњем, што нам допушта да с наше стране приметимо да човечанство никад није имало слабих епоха. Све у свему, за песимистичког филозофа у основи мило-срђа налази се општа патња (ПарКоЛаб: Б. Марковић, *Огледи о односима између појма правде и развитка позитивног приватног права*).

3. Аргументативно-конклузивна вредност: преводни еквиваленти *дакле, напоследку*

Последње две преводне могућности занимљиве су са семантичко-прагматичке тачке гледишта, будући да наглашавају како резумативну, тако и конклузивну природу датог конектора у француском језику. Чињеница да се српски конектор *дакле* може превести на француски језик помоћу *en somme* уједно потврђује став Ј. Чудомировића, који идентификује две могуће вредности речце *дакле*: закључак и сажетак (2009: 288). Другим речима, ова речца у улози конектора може деловати и проспективно, али и ретроспективно, при чему се поклапа са аргументативно-конклузивном вредношћу француског конектора *en somme*, као у примеру (12).

12) *Nous voulions seulement lui expliquer qu'il était stupide de se sauver et que, s'il avait des ennuis, nous ne demandions qu'à l'aider. En somme, nous avions les meilleures intentions. Nous voulions lui éviter d'être ridicule et pitoyable jusqu'au bout* (ПарКоЛаб: В. Сцепаповић, *Bouche pleine de terre*).

У том нашем, на први поглед чудном поступку, није било никакве друге побуде, осим жеље да му дамо до знања да је глупо и излишно што бежи од нас, кад чак може, ако је у каквој невољи, да нам се обрати и за помоћ. Намере су нам, дакле, биле поштене. Хтели смо да га спречимо да испадне до краја јадан и смешан (ПарКоЛаб: Б. Шћепановић, *Уста пуна земље*).

3.2.4. Полисемични конектор *enfin* у рекапитулативној улози

Према поменутој класификацији, последњи тип непарафрастичне преформулативне јесте *побијање* (фр. *invalidation*), које омогућава ретроактивно дискредитовање, односно одбијање садржаја. На тај начин, говорно лице заузима став противан претходном исказу, али се неслагање исказује на имплицитан, скривен начин. Према датој класификацији, ова операција омогућена је само једним конектором – *enfin*. Потребно је такође истаћи да је конектор тај који даје вредност побијања, а не исказ сам по себи. Дакле, брисањем конектора, брише се и преформулативни карактер исказа (Rossari 1990: 350).

Овај конектор изразито је полисемичан, јер може имати енумеративну вредност, затим темпоралну (која је историјски гледано и прва, па је из ње изведено поменуто значење набрајања) и, коначно, преформулативно-конклузивну вредност. Као преводне могућности преформулативно употребљеног конектора *enfin* у нашем језику јављају се прилози *свеједно* и *добро*, о чијем надреченичном досегу говори и С. Ристић (2004: 510), те предлошко-падежна конструкција конклузивног карактера *на крају крајева*. Међутим, анализом корпуса учили смо још једну специфичну преформулативну вредност датог конектора. Реч је о рекапитулацији (13), те сматрамо да је због могућих грешака у превођењу, али и усвајању овог конектора од стране србофоних ученика француског језика, значајно истаћи и дату значењску вредност:

13) *Mais lorsque l'on en examinait les divers compartiments, l'on voyait que la plus grande variété dans les détails n'était rien de l'effet que produit la symétrie. En effet, quoique ce fut toujours le même dessin, ici il offrait l'assemblage des fleurs les mieux nuancées, là c'étaient les coquillages les mieux émaillés, plus loin des papillons, ailleurs des colibris. Enfin, les plus belles pierres du monde étaient*

employées à l'imitation de ce que la nature a de plus beau (Француско-српски корпус 2012: 569482).

Ипак, кад би се испитали поједини одељци, видело би се да ни најразноврсније појединости нису одузимале ништа од утиска склада. Доиста, мада је то увек био исти цртеж, овде је био приказан венац изванредно складног цвећа, тамо, емаљиране шкољке, још даље лептири, на четвртном месту колибри. Једном речју, најлепше камење света било је употребљено да подражава оно што је у природи најлепше (Француско-српски корпус 2012: 449286).

Занимљиво, поменути преформулативну нијансу сажимања идентификује Д. Бајић у својој анализи маркера шпанског језика и њихових домаћих еквивалената, где се као синоним маркера *en fin* (фр. *enfin*) анализира *en suma* (фр. *en somme*) у значењу *укратко* (2018: 60). Због свега тога, подвлачимо да овај конектор може имати две непарафрастичне преформулативне вредности: рекапитулацију и побијање претходног садржаја.

4. Закључна разматрања

У нашем истраживању пошли смо од радова истакнутих франкофоних аутора у циљу испитивања примене типологије преформулативних конектора К. Росари (1990) на српске конекторе. Контрастивном и квалитативном анализом примера испитане су формалне, етимолошке, синтаксичке, те семантичке карактеристике једне групе непарафрастичних конектора специјализованих за резимирање, односно сажимање претходних исказа. Истраживање је открило висок степен подударана ових структура у француском и српском језику.

Пре свега, у готово свим анализираним случајевима конектори сажимања налазили су се у парентетичкој, синтаксички издвојеној позицији. Показано је и да је најприроднија конекторска позиција у оба језика иницијална, или макар што ближе почетку реченице. Уколико имамо у виду да је преформулативна заправо логичка, а не синтаксичка категорија, природно је да су конектори који је сигнализирају синтаксички и интонационо издвојени. Међутим, како је показано, њихово значење обавезно се актуелизује у контексту, тако да је при интерпретацији читавог низа исказа неопходно обухватити разне екстралингвистичке факторе. На формално-значењском плану уочава се потпуна кореспонденција структура француских конектора *bref, en un mot, en résumé* и њихових српских еквивалената, док за конектор *en somme* постоји више еквивалената, што је последица његових различитих нијанси значења, али

и непостојања дословног формалног еквивалента. Из тог разлога, потребно је обратити пажњу на следеће инструкције: резимирање, конклузивност, разматрање, аргументацију. Осим тога, анализа дате групе конектора потврдила је одређену комплементарност аргументативних и експликативних секвенци (Adam 1992: 114–116). Наиме, да би се нека тврђа одбранила, размотрила или побила, потребно је предложити јасне и пертинентне илустрације, појашњења или закључке у прилог заступаном ставу. Сходно томе, преформулативни конектори резимирања представљају моћно оруђе текстуалне кохезије, којем говорници прибегавају када је потребно пружити јасан, прецизан и језгровит сажетак претходних исказа. Отуда њихов значај у свим типовима писаних текстова, како књижевноуметничког, тако и научног и публицистичког стила.

Извори

1. Ками 1957: Albert Camus, *L'étranger*, Paris: Gallimard.
2. ПарКоЛаб: Паралелни француско-енглеско-српски корпус *ParCoLab*. Универзитет Тулуз Жан Жорес & Филолошки факултет Универзитета у Београду. <<http://parcolab.univ-tlse2.fr/>>. јануар – мај 2019.
3. РСЈ 2007: *Речник српскога језика*, ур. Мирослав Николић, Нови Сад: Матица српска.
4. СрпКор2013: Душко Витас и Милош Утвић, *Корпус савременог српског језика* Математичког факултета Универзитета у Београду, верзија *SrpKor2013*, Група за језичке технологије Универзитета у Београду. <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/login.php>>. јануар – мај 2019.
5. ТЛФи: *Trésor de la Langue Française informatisé*, ATILF CNRS & Université de Lorraine. <<http://atilf.atilf.fr/>>. април–мај 2019.
6. Флобер 1979: Gustave Flaubert, *Buward et Pécuchet*, Paris: Gallimard.
7. Француско-српски корпус 2012: Душко Витас и Милош Утвић, *Корпус савременог српског језика* Математичког факултета Универзитета у Београду, верзија *Francusko-srpski korpus 2012*, Група за језичке технологије Универзитета у Београду. <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/login.php>>. јануар–мај 2019.

Литература

1. Adam, Jean-Michel (1992), *Les textes : types et prototypes*, Paris: Nathan.
2. Ашић, Тијана (2014), *Наука о језику*, Београд: Завод за уџбенике.
3. Badurina, Lada (2008), *Između redaka: studije o tekstu i diskursu*, Zagreb–Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Izdavački centar Rijeka.

4. Bajić, Dragana (2016), *Marcadores discursivos de reformulación en el español y serbio actuales* (neobjavljena doktorska disertacija), Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
5. Bajić, Dragana (2018), „Marcadores discursivos de distanciamiento”, *Beoiberística*, 1/2, 52–57.
6. Bach Martorell, Carme, Judit Freixa, Mercedes Suárez (2003), „Equivalencia conceptual y reformulación parafrástica en terminología”, in: M. Correia (Ed.), *Terminología e indústrias da língua: atas do VII Simpósio Ibero-Americano de Terminologia*, Lisboa: ILTEC - Instituto de Linguística Teórica e Computacional, 173–184.
7. Gülich, Elisabeth et Thomas Kotschi (1983), „Les marqueurs de la reformulation paraphrastique”, *Cahiers de linguistique française*, 5, 305–351.
8. De Beaugrande, Robert-Alain i Wolfgang Ulrich Dressler (2010), *Uvod u lingvistiku teksta*, Zagreb: Disput.
9. Dubois, Jean, Henri Mitterrand, Albert Dauzat (2007), *Dictionnaire étymologique & historique du français*, Paris: Larousse.
10. Ковачевић, Милош (1998), *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Друштво „Рашка школа”.
11. Ковачевић, Милош (2017), „Стилски маркиране конструкције корекције у српскоме језику”, У: Р. Драгићевић (ур.), *Путевима речи: зборник радова у част Даринки Гортан-Премк*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 477–494.
12. Lüscher, Jean-Marc (1989), „Connecteurs et guidage inférentiel, propositions pour une perspective interlingue”, *Bulletin CILA*, 50, 48–58.
13. Mœschler, Jacques, Anne Reboul, Jean-Marc Lüscher, Jacques Jayez (1994), *Langage et pertinence : référence temporelle, anaphore, connecteurs et métaphore*, Nancy: Presses Universitaires de Nancy.
14. Ристић, Стана (2004), „Партикуле као јединице семантичке кохезије”, *Српски језик: студије српске и словенске*, IX/1–2, 505–514.
15. Rossari, Corinne (1990), „Projet pour une typologie des opérations de reformulation”, *Cahiers de linguistique française*, 11, 345–359.
16. Roulet, Eddy (1987), „Complétude interactive et connecteurs reformulatifs”, *Cahiers de linguistique française*, 8, 111–140.
17. Saló Galán, Jesús (2013), „L'évolution du marqueur de reformulation *bref/ brief* du XIVe au XVIe siècle”, *Cédille: revista de estudios franceses*, 9, 461–473.
18. Stati, Sorin (1990), *Le transphrastique*, Paris: PUF.
19. Filipović, Jelena (2018), *Моć речи: Oгледи iz kritičke sociolingvistike*, Beograd: Zadužbina Andrejević.
20. Чудомировић, Јован (2009), „Речце као текстуални конектори у савременом српском језику”, *Књижевност и језик*, LVI/3–4, 277–295.
21. Чудомировић, Јован (2018), „Однос преформулације и његова обележја”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 47/3, 131–154.

REFORMULATIVE RECAPITULATIVE CONNECTIVES IN FRENCH AND SERBIAN

Summary

This paper deals with the contrastive analysis of one particular type of reformulative non-paraphrastic connectives in French and Serbian. Given that connectives represent an important phenomenon of both textual cohesion and coherence, we try to identify different values and properties of so-called "recapitulative" connectives (according to C. Rossari's classification). First, we propose a theoretical framework about the evolution of transphrastic and textual studies in the past few decades. Our research is based on a qualitative and a contrastive analysis of the examples extracted from the monolingual and parallel corpus of French and Serbian. Moreover, in the central part of the paper, we outline the similarities and differences between morphological and semantic structures of French recapitulative connectives *bref, en un mot, en résumé, en somme* and their Serbian correspondents. Finally, the main purpose of such work is to provide several possibilities of translation into Serbian of the mentioned connectives, while taking into consideration eventual syntactic, stylistic or pragmatic constraints.

► **Keywords:** transphrastic level, text, connective, cohesion, coherence, re-formulation, recapitulation.

Primary sources

1. Flober 1979: Gustave Flaubert, *Buward et Pécuchet*, Paris: Gallimard.
2. Francusko-srpski korpus 2012: Duško Vitas i Miloš Utvić, *Korpus savremenog srpskog jezika* Matematičkog fakulteta Univerziteta u Beogradu, verzija *Francusko-srpski korpus 2012*, Grupa za jezičke tehnologije Univerziteta u Beogradu. <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/login.php>>. januar – maj 2019.
3. Kami 1957: Albert Camus, *L'étranger*, Paris: Gallimard.
4. ParKoLab: Paralelni francusko-englesko-srpski korpus *ParCoLab*, Univerzitet Tuluz Žan Žores & Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu. <<http://parcolab.univ-tlse2.fr/>>. januar –maj 2019.
5. RSJ 2007: *Rečnik srpskoga jezika*, ur. Miroslav Nikolić, Novi Sad: Matica srpska.
6. SrpKor2013: Duško Vitas i Miloš Utvić, *Korpus savremenog srpskog jezika* Matematičkog fakulteta Univerziteta u Beogradu, verzija SrpKor2013, Grupa za

jezičke tehnologije Univerziteta u Beogradu. <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/login.php>>. januar – maj 2019.

7. TLFi: *Trésor de la Langue Française informatisé*, ATILF - CNRS & Université de Lorraine. <<http://atilf.atilf.fr/>>. april–maj 2019.

References

1. Adam, Jean-Michel (1992), *Les textes : types et prototypes*, Paris: Nathan.
2. Ašić, Tijana (2014), *Nauka o jeziku*, Beograd: Zavod za udžbenike.
3. Bach Martorell, Carme, Judit Freixa, Mercedes Suárez (2003), „Equivalencia conceptual y reformulación parafrástica en terminología”, in: M. Correia (Ed.), *Terminología e indústrias da língua : atas do VII Simpósio Ibero-Americano de Terminologia*, Lisboa: ILTEC – Instituto de Linguística Teórica e Computacional, 173–184.
4. Badurina, Lada (2008), *Između redaka: studije o tekstu i diskursu*, Zagreb-Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada - Izdavački centar Rijeka.
5. Bajić, Dragana (2016), *Marcadores discursivos de reformulación en el español y serbio actuales* (neobjavljena doktorska disertacija), Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
6. Bajić, Dragana (2018), „Marcadores discursivos de distanciamiento”, *Beoiberística*, 1/2, 52–72.
7. Čudomirović, Jovan (2009), „Rečce kao tekstualni konektori u savremenom srpskom jeziku”, *Književnost i jezik*, LVI/3–4, 277–295.
8. Čudomirović, Jovan (2018), „Odnos preformulacije i njegova obeležja”, *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 47/3, 131–154.
9. De Beaugrande, Robert-Alain i Wolfgang Ulrich Dressler (2010), *Uvod u lingvistiku teksta*, Zagreb: Disput.
10. Dubois, Jean, Henri Mitterand, Albert Dauzat (2007), *Dictionnaire étymologique & historique du français*, Paris: Larousse.
11. Filipović, Jelena (2018), *Moć reči: Ogledi iz kritičke sociolingvistike*, Beograd: Zadužbina Andrejević.
12. Gülich, Elisabeth et Thomas Kotschi (1983), „Les marqueurs de la reformulation paraphrastique”, *Cahiers de linguistique française*, 5, 305–351.
13. Kovačević, Miloš (1998), *Sintaksa složene rečenice u srpskom jeziku*, Beograd: Društvo „Raška škola”.
14. Kovačević, Miloš (2017), „Stilski markirane konstrukcije korekcije u srpskom jeziku”, In: R. Dragičević (Ed.), *Putevima reči: zbornik radova u čast Darinki Gortan-Premk*, Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 477–494.
15. Lüscher, Jean-Marc (1989), „Connecteurs et guidage inférentiel, propositions pour une perspective interlingue”, *Bulletin CILA*, 50, 48–58.

Преформулативни конектори резимирања (сажимања)
у француском и српском језику

16. Mœschler, Jacques, Anne Reboul, Jean-Marc Lüscher, Jacques Jayez (1994), *Langage et pertinence : référence temporelle, anaphore, connecteurs et métaphore*, Nancy: Presses Universitaires de Nancy.
17. Ristić, Stana (2004), „Partikule kao jedinice semantičke kohezije”, *Srpski jezik: studije srpske i slovenske*, IX/1–2, 505–514.
18. Rossari, Corinne (1990), „Projet pour une typologie des opérations de reformulation”, *Cahiers de linguistique française*, 11, 345–359.
19. Roulet, Eddy (1987), „Complétude interactive et connecteurs reformulatifs”, *Cahiers de linguistique française*, 8, 111–140.
20. Saló Galán, Jesús (2013), „L'évolution du marqueur de reformulation *bref* / *brief* du XIVe au XVIe siècle”, *Cédille: revista de estudios franceses*, 9, 461–473.
21. Stati, Sorin (1990), *Le transphrastique*, Paris: PUF.

Preuzeto: 9. 6. 2019.
Korekcije: 9. 7. 2019.
Prihvaćeno: 11. 7. 2019.